

LA CORRESPONDÈNCIA LEIBNIZ-DES BOSSES EN ELS ESTUDIS LEIBNIZIANS

Maria Ramon CUBELLS BARTOLOMÉ

1. Consideració general

Habitualment considerem que Leibniz és un dels filòsofs més estudiats i coneguts perquè les seves obres han motivat moltes i diferents reflexions i perquè els «temes» leibnizians s'han reprès des de diferents indrets del mapa filosòfic occidental. Certament, no es pot dubtar de l'esforç hermenèutic que la voluminosa producció de Leibniz ha suscitat. Però les cartes amb el jesuïta Des Bosses no han tingut la mateixa sort que d'altres escrits del filòsof o, millor, no han semblat a la major part dels comentaristes de Leibniz un material digne de ser estudiat i ha romàs una peça irregular, incòmoda, massa diferent o poc ortodoxa per a intentar col·locar-la en el trencaclosques monadològic. Així, doncs, aquest Epistolari ha estat classificat, majoritàriament, com a poc interessant. La causa d'aquest tractament no és només un fàcil acomodament a la tesi russelliana que col·locaria la Correspondència dins de les obres «febles» del filòsof, sinó un fet que ha facilitat la ràpida classificació de les cartes: en la Correspondència del filòsof luterà amb el jesuïta Des Bosses, es discuteix del misteri catòlic de la Transsubstanciació. La presència d'aquest «tema» ha permès a molts crítics concloure que no hi pot haver res d'interessant en aquests intercanvis epistolars.

L'altre motiu de malfiança, no deslligat del primer, és l'aparició en les cartes d'un element «estrany» o, millor, d'una teoria singular, que només aquí Leibniz es permet de mostrar: la del *Vinculum Substantiale*. El cas és, però, que no es tracta (en molts casos) d'un rebuig perquè en el sistema monadològic no hi ha cabuda pel Vinclle i resultaria incoherent admetre'l, sinó que trobem un refús de la teoria perquè és pensada com una solució

a un problema que ja no s'ha admès com a veritable problema leibnizià, és a dir una solució per explicar el dogma catòlic.

Si deixem de banda aquests prejudicis (en el què d'això tenen certes interpretacions) i llegim amb atenció la Correspondència, dues coses es mostren immediatament: la Transsubstanciació no és un tema de les cartes i, evidentment, el paper del Vincl Substancial no és permetre (només) explicar-la al si de la filosofia de Leibniz. Certament apareix la temàtica eucarística però té el rol d'exemple, la seva funció és assajar la pensabilitat de les Substàncies Compostes, raó per la qual, també, Leibniz presenta el Vincl Substancial.

No volem estendre'ns més en el maltractament que ha sofert la Correspondència. Tot seguit presentarem quatre treballs que, malgrat són negligits en la consideració del leibnizianisme que en general hom té, trenquen amb la dinàmica que fins arribar a ells dominava els estudis leibnizians (obres que tenen com a objecte d'estudi les cartes entre Leibniz i Des Bosses). Ens referim als dos estudis de Blondel, al de Boehm i al de Mathieu.

2. Els estudis sobre la correspondència Leibniz-Des Bosses

M. Blondel dedica dues obres a l'estudi de Leibniz i ambdues tenen com a text bàsic la Correspondència. La primera que va escriure, la seva tesi llatina de 1893, la titulà *De Vinculo substantiali et de Substantia composita apud Leibnitium*.¹ Després, l'any 1930, es va publicar *Une énigme historique. Le «Vinculum substantiale» d'après Leibniz et l'ébauche d'un réalisme supérieur*.² Però en aquestes obres que examinen la Doctrina del Vincl Substancial (perquè aquest és l'objecte d'estudi de Blondel), l'autor arriba a resultats molt diferents, tant respecte a la mencionada teoria i, per tant, en l'apreciació de la Correspondència, com en la valoració del pensament de Leibniz. Evidentment, l'evolució palesa en les dues obres mostra la pròpia evolució del pensament de Blondel.

En la tesi llatina, Blondel comença per foragitar els motius de dubte sobre la Correspondència aliens a la coherència del sistema monadològic. En aquest sentit, aclareix el que tot lector atent de la Correspondència copsa: la discussió sobre la Transsubstanciació no és l'eix de l'Epistolari, sinó un exemple que es fa servir en certs moments per assajar una hipòtesi: la de la substància composta. Així, el lloc on Blondel emmarca la polèmica entre Leibniz i Des Bosses durant aquells deu anys, és la reforma de la noció de substància, tema que amoinà al filòsof durant tota la seva vida. Respecte a què aquest sigui l'únic lloc on aparegui la Doctrina del Vincl Blondel no dubta a afirmar la possibilitat que Leibniz, en l'últim moment, s'hagi adonat d'algunes falles del seu sistema, en concret: la natura dels cossos, la noció de substància i la comunicació entre substàncies.³

Respecte a la coherència interna de la Correspondència amb el sistema leibnizià, Blondel creu poder-la argumentar en base a dos textos de la Cor-

1. Ed. Nauwelaerts. Paris, 1972. (Edició a cura de C.Troisfontaines, amb el text llatí i la traducció francesa). Per a abreviar citarem l'obra amb les inicials DVS.

2. Ed. Beauchesne. Paris, 1930. (Per a simplificar: LVS).

3. Blondel considera versemblant que Leibniz, en els darrers anys de la seva vida, hagués variat alguna de les seves posicions o les hagués completat. DVS pàg. 19-20.

respondència: el primer és l'esborrany de la primera carta en què Leibniz parla explícitament del *Vinculum Substantiale* (l'anomena «meditació secreta»⁴) i el segon és l'última carta de Leibniz (el «testament»⁵). Abans d'entrar en aquesta argumentació, cal esmentar un pressupòsit hermenèutic que no és pas mancat d'importància: Blondel considera que la *Monadologia* és una obra que resta oberta, és a dir, que el Vincle hi cap. Entén que la reflexió sobre la qüestió de la realitat dels compostos és un punt al qual mena «naturalment» la filosofia leibniziana.

Aquest intèrpret dóna molta importància a la «meditació secreta» perquè en aquest text Leibniz passa revista al seu sistema, sense preocupar-se d'un potencial lector, i aleshores examina les falles de la seva pròpia construcció. Blondel interpreta aquest examen des de la tensió entre idealisme-realisme.⁶ Així, en aquesta «meditació» el·líptica, Leibniz comença examinant el camí que el conduí a les posicions del seu idealisme i després, en una segona part, amb la hipòtesi del Vincle Substancial, busca les rutes per tornar al realisme. M. Blondel pensa que en aquest «escrit preparatori», Leibniz repassa les seves tesis habituals respecte a la substància per tal de preparar una residència al nou hoste. Evidentment, assenyala que l'expressió de Leibniz és sempre hipotètica: si hi ha Substància Composta, aleshores cal posar el Vincle. Però, per què Leibniz ha de pretendre que el cos sigui alguna cosa més?, per què admetre Substàncies Compostes? La conclusió de Blondel és que a Leibniz ara ja no li és suficient pensar les determinacions del real per a construir la realitat, per assolir la seva veritable unitat, i per això distingirà allò que és un ésser per si i allò que només està unificat mentalment. Des d'aleshores, la Substància Composta, que des de l'Harmonia Preestablerta només pot ser un agregat de mònades en correspondència ideal, esdevé una realitat *per se*, gràcies al Vincle Substancial. La lliçó de la «meditació secreta» és explicitar la relació entre Vincle Substancial i Substància Composta.

Amb la valoració d'aquest text, Blondel entén que ha redreçat la possibilitat d'interpretar la Correspondència en dos sentits: perquè ha mostrat que la Substància Composta és concebible per Leibniz, i perquè el Vincle Substancial és una hipòtesi filosòfica que no depèn de consideracions teològiques.

L'última carta, el «testament de Leibniz», mostra (novament) quina és la funció del Vincle en el sistema monadològic: si els cossos tenen una realitat més que mental, si existeixen independentment de les representacions monàdiques, si són «uns», aleshores necessitem el *Vinculum Substantiale*. És a dir, el Vincle serveix per a «salvar els fenòmens» o per a «substancialitzar els cossos».

De l'anàlisi d'aquesta carta, només ens convé destacar que Blondel s'esforça en mostrar que no s'ha d'identificar el Vincle amb la Mònada Dominant; Leibniz hauria considerat el Vincle com la unitat de les mònades i com el subjecte de les seves modificacions. Així, doncs, el Vincle «exigeix» les mònades però no les «requereix» (no són ingredients), és separable i és imperible. Només amb ell els cossos no s'esvaneixen en l'àmbit de la fenomenicitat. Segons aquesta interpretació, Leibniz dóna finalment una

4. DVS pàg. 35 i ss. El text de Leibniz a G.II, 435.

5. Op. cit. pàg. 44 i ss. (G.II, 515).

6. Aquesta pauta interpretativa serveix també per a la resta de la producció leibniziana.

doctrina coherent del Vinculum Substantiale. Tot i amb això, Blondel reconeix que Leibniz no arribà mai a afirmar amb rotunditat la qüestió de fons, es a dir: Blondel defensa el valor de la «solució» (la Doctrina del Vincle) reconeixent que el filòsof sempre ha dubtat respecte a la qüestió (la Substància Composta⁷).

La interpretació de Blondel conclou que la teoria del Vinculum Substantiale no pot ser analitzada de forma simplista (per necessitats teològiques) sinó que concerneix una «*interrogation métaphysique portant sur la substantialité des êtres composés et bien plus sur l'existence formelle des choses*».⁸ Els dubtes només poden afectar la pregunta sobre si hi ha Substància Composta, encara que Blondel respon en dir que és necessari fonamentar més sòlidament els fenòmens i no deixar escapar la unitat sintètica de les Substàncies Compostes. Per a ell, doncs, la hipòtesi del Vinculum traspasa la problemàtica de la comunicació de les substàncies amb l'Harmonia Preestablerta i introdueix un nou nivell filosòfic (el de la Substància Composta), obrint el leibnizianisme a un «realisme superior».⁹

Des de la nostra perspectiva l'obra de Blondel situa molt bé l'àmbit de la discussió de les cartes entre Leibniz i Des Bosses. Pensem que, indubtablement, és de la substància composta del que es discuteix i la hipòtesi del Vincle sorgeix en aquesta discussió que, en últim terme, és una interrogació sobre l'abast d'allò que és real des del pensar (constructiu). És, doncs, una preocupació epistemològica la que mou a Blondel quan estudia a Leibniz i, en aquest sentit, ja en la seva primera obra col·loca al filòsof en la sendera que la filosofia moderna enceta en la «idealització» del real. La troballa d'un Vincle que possibiliti la substancialització dels cossos, és interpretat, com s'ha mostrat, com un retorn al realisme (a un «realisme superior», no a la grollera afirmació des de la consciència ingènua).

De totes maneres, Blondel va massa lluny en la seva valoració de la hipòtesi del Vincle, perquè afirmar que aquesta permet solucionar les antinòmies kantianes (de la llibertat-determinisme i de la composició del continu) és fer-li dir a Leibniz molt més del que una justa lectura de les cartes permet. De fet, el mateix Blondel, en l'obra de 1930, no s'adherirà a aquesta conclusió de la seva tesi llatina.

Per altra banda, centrar-se, per a la interpretació de la Correspondència, en els dos textos mencionants («meditació secreta» i «testament») i, en certa mesura, no donar importància a les altres cartes (o minimitzar-les com episodis pertorbadors), fa de la doctrina del Vinculum Substantiale un «objecte» extravagant, encara més difícil de comprendre i, el que és més important, trivialitza la discussió entre els dos corresponents, que és el més enriquidor de l'Epistolari malgrat totes les dificultats que ocasiona al lec-

7. És a dir, no hi ha en el text una afirmació taxativa, sinó que Leibniz sempre s'ha expressat en forma hipotètica. Per a Blondel les vacil·lacions respecte a la Substància Composta mostren, com ja s'ha indicat, la tensió idealisme-realisme. Les següents paraules són significatives: «Au sommet du développement de sa philosophie, une bifurcation se présente à Leibniz: tantôt il semble se satisfaire de l'idéalisme, du moins il y "incline" sans y adhérer; tantôt ses Vincula le satisfont, il les défend sans leur donner un assentiment entier; en sorte cependant que grâce à ce débat, les nécessités de chaque explication sont définies plus clairement et que les thèses de Leibniz, d'un côté ou de l'autre, sont radicalement conduites à l'opposition la plus grande». DVS pàg. 53.

8. DVS pàg. 69.

9. DVS pàg. 68 (i així titularà Blondel l'obra de 1930).

tor. En aquest sentit, no es pot oblidar que aquests són dos textos que no tenen receptor (l'un perquè és un esborrany, l'altre perquè és l'última carta i no obté resposta) i que la caracterització del Vincle s'assoleix des del diàleg entre Leibniz i Des Bosses. En aquest sentit, l'altre gran problema de l'examen blondelià (i que val tant per a DVS com per a LVS) és la desatenció al pare jesuïta: no se'l considera un corresponsal a l'altura del filòsof, creu que Des Bosses no entén a Leibniz i, també per això, se li escapa la riquesa de la discussió mateixa de la Correspondència.

La segona obra que aquest filòsof dedicà a Leibniz l'any 1930 i coneguda com «el comentari francès», si bé guarda certes semblances estructurals amb la tesi llatina (se segueix un ordre general semblant) i, el que és encara més important, situa la hipòtesi del Vinculum també en relació amb el tema de la Substància Composta (emmarcat en la reforma de la noció de substància), és diferent al DVS perquè aquí Blondel jutjarà de forma molt diferent la Doctrina; ens trobem que a LVS qüestiona la solidesa i coherència interna de la hipòtesi, considerant que Leibniz no l'ha definida mai de forma satisfactòria.

Resulta bastant clar que Blondel té la mateixa concepció del sistema de Leibniz i, malgrat que en aquesta obra no estudia directament la Correspondència ni cap altre text leibnizià, se situa en un dels punts ja encetats a DVS, el 1893: el «despertar crític» en Leibniz i les causes dels seus dubtes i vacil·lacions en la presentació del Vinculum. La raó que aquí emfasitza encara més Blondel és la tensió idealisme-realisme, tensió que repercuteix en tota la filosofia leibniziana.

Fent un repàs de les innovacions de la filosofia leibniziana respecte a Descartes, situa el filòsof en una posició difícil: per una banda, considera que Leibniz destrueix la visió ingènua respecte a les realitats exteriors i interiors, i per l'altra ens el presenta manifestant certa necessitat realista que es mostra reàcia a les seves pròpies descomposicions. És per això que Blondel considera que el sistema és híbrid i força Leibniz a un combat constant, i és des d'aquí des d'on cal estudiar els dubtes de Leibniz en la presentació de la seva doctrina del Vinculum Substantiale.¹⁰

Des de la lectura de les dues obres de Blondel, resulta molt evident que aquella coherència que l'autor havia vist a la tesi llatina respecte als textos de Leibniz (sobretot la «meditació secreta» i el «testament») al comentari de 1930 ja no la troba, ja no considera cap text conloquent, o millor: entèn que no posseeixen la força provatòria que abans els havia atorgat perquè el mateix Leibniz, en les cartes, no roman fixat als resultats als quals havia arribat en la meditació secreta.

La conclusió més clara de la interpretació de Blondel en l'obra de 1930, és la següent: Leibniz ha «descobert» el problema (la qual cosa és meritòria) i ha indicat la direcció des d'on caldria tractar-lo, però la solució que esbossa resulta deficient.

10. Les següents paraules de Blondel permeten copsar el canvi de to (però no només) sofert en l'interpret: «Pourquoi cette difficulté de déterminer l'énoncé même d'un problème qui a paru par ailleurs inévitable, fondamental et universel? Car non seulement la conclusion ébauchée par Leibniz n'apparaît pas comme catégorique et pleinement satisfaisante, mais la question elle-même n'est pas posée nettement, ni amenée sur un terrain lumineux et solide». LVS pàg. 72.

Des de la nostra perspectiva, aquesta segona obra de Blondel se situa en un lloc més adequat per a examinar la Correspondència entre Leibniz i Des Bosses, és a dir: només en LVS, l'interpret guarda la distància necessària per a fer una anàlisi crítica de la Doctrina del Vincle i, per això, els resultats d'aquesta obra són molt més versemblats que els que trobem a DVS, on la importància donada al Vincle, com a solució al problema leibnizià de la substancialitat dels compostos, el conduïa a prendre com a acabada una teoria que el mateix Leibniz mai donà com a definitiva. El comentari francès, en canvi, assenyala els dubtes, les vacil·lacions i s'absté de prendre-la de forma conclusiva. Tanmateix, la seva interpretació, com és lògic, no està desprovista de les dificultats presents en la visió global que té del leibnizianisme (encara que també ara el mira més críticament) i de les seves preferències epistemològiques. En aquest sentit, Blondel en ambdues obres presenta el Vincle com un intent de superar l'idealisme de l'Harmonia Prestablerta afirmant la «realitat» i «unitat» de la Substància Composta, tot i que en l'obra de 1930 se sent decebut perquè entén que Leibniz no ho ha aconseguit; potser, però, ni tan sols ho havia pretès.

Per a acabar de valorar l'anàlisi de Blondel, assenyalem que, si bé Blondel en l'obra de 1893 estudià directament la Correspondència, es veié atret per la doctrina del Vincle Substancial, la qual cosa el conduïa a menysprear el conjunt de les cartes, amb tot el que s'hi bandeja. Però el comentari de 1930 no varia en aquesta direcció. Així, també a LVS l'objectiu a analitzar és la Doctrina i no s'estudia la Correspondència orgànicament. Per a nosaltres aquest és un inconvenient dels estudis de Blondel dedicats a Leibniz, ja que des de la seva posició no és permès de copsar el significat de l'Epistolari entre Leibniz i Des Bosses.

Nosaltres considerem que el filòsof només al final de la Correspondència s'adona plenament del que suposa l'afirmació de les substàncies compostes i perquè no és fàcil casar les mònades i el vincle, el darrer mot de Leibniz és des de la incomoditat. Per això, al nostre entendre, al final no hi ha fugida realista per a Leibniz.

A. Boehm en el llibre *Le «Vinculum Substantiale» chez Leibniz. Ses origines historiques*¹¹ es proposa, tal com el títol indica, cercar l'origen de la hipòtesi del Vincle, en el sentit de mostrar les fonts d'on va beure Leibniz quan construï aquella teoria. Els problemes d'ordre sistemàtic no són presents a l'autor, la qual cosa vol dir que no hi ha una vertadera interrogació sobre el perquè i les conseqüències de la introducció del nou element en l'ordre monadològic. En canvi el capítol¹² dedicat als orígens de la doctrina és minuciós; Boehm fa una anàlisi exhaustiva de l'Escolàstica tardana i arriba a la conclusió que la teoria del Vinculum no la va inventar Leibniz (opinió sostinguda per Blondel) sinó que pertany a la tradició escolàstica (Murcia, considera, podria ser l'inspirador del filòsof).

Boehm presenta el tractament que han fet els escolàstics del problema de la substancialitat, de la unitat fonamental del cos, des d'una doble perspectiva (des dels dos aspectes que distingien en el problema de la unitat substancial): la composició essencial (on es considera la unitat fonamental

11. Ed. Vrin. Paris, 1962. (Primera edició: 1938).

12. Op. cit. pàg. 33-81.

de les parts que constitueixen l'essència del cos, *totum essentiale*) i la composició quantitativa o continua (expressa la continuïtat o unitat funcional de les parts integrants que assegura al cos la seva marca característica, l'extensió o continuïtat dimensiva, *totum integrale*). Boehm repassa les diferents postures dels filòsofs escolàstics (que estan lluny de ser homogènies), emplaçant la teoria del Víncl en cadascuna d'aquestes perspectives, i situa a Leibniz dins d'aquesta panoràmica, com si el filòsof tractés el víncl des de la mateixa problemàtica que els autors escolàstics.

L'error de Boehm, que embolica tota la seva interpretació, rau en què llegeix les cartes i, per tant, la discussió sobre el Vinculum Substantiale, interpretant que Leibniz es planteja el problema de la unió de co-principis aristotèlics;¹³ és a dir, entén que la Doctrina del Víncl juga el mateix rol que en l'Escolàstica. Boehm oblida que abans d'aquesta Doctrina, Leibniz ja ha pensat la substància (la mònada), mentre que en la polèmica dels Escolàstics hi ha una impossibilitat per a constituir la substància si no es donen els dos co-principis (matèria i forma). Així, doncs, si en l'Escolàstica apareix el terme «vinculum» per a explicar la unió de matèria i forma (problema del «totum essentiale») i la de la substància amb els seus accidents (problema del «totum integrale»), el problema de Leibniz és molt diferent. Ell vol explicar la unió de les mònades per un víncl que doni realment unitat a la composició. Certament, com en l'Escolàstica, també hi ha un desnivell metafísic en el sistema de Leibniz que permet la introducció d'un Vinculum, però no és pas entre matèria i forma sinó entre el plànol de la mònada i el de la matèria segona. De totes maneres, la pregunta que volta entorn de les cartes de Leibniz és: com es pot afirmar la unitat real en els cosos orgànics quan tota unitat composada sembla fenomènica, des del sistema de les mònades.

De totes maneres, l'obra de Boehm ens ha mostrat l'origen històric i especulatiu de la Doctrina del Víncl i, en aquest sentit, representa un argument a favor de l'ús filosòfic de Víncl Substantial en la Correspondència; per tant, com ja havia raonat Blondel, la Doctrina no apareix per acomodar al dogma catòlic de la Transsubstanciació.

V. Mathieu en la seva obra¹⁴ vol donar una visió global del contingut d'aquestes cartes per tal de poder mostrar el significat unitari d'aquest Epistolari. Entén que la filosofia de Leibniz s'ha de pensar com a mostració de problemes filosòfics més que raonar-la en termes de solucions. També per aquest intèrpret les preocupacions dels dos corresponents són purament filosòfiques, la qual cosa significa que menystenir la Correspondència per prejudicis teològics és un error.

Coherent amb el seu plantejament, per a Mathieu la hipòtesi del Víncl Substantial pot servir per a veure per quin costat el sistema té falles, la qual cosa no desmereix la filosofia de Leibniz.¹⁵

El tema, o el problema, que la correspondència Leibniz-Des Bosses ens

13. Boehm no atén a la definició de mònada donada per Leibniz i, per això, pot afirmar sense recança que el sistema és un hilemorfisme amb la novetat d'incorporar les mònades. Tampoc, en aquesta mateixa línia, no ha comprès la tensió idealisme-realisme des de la que interpretava Blondel i, sense que doni una argumentació sòlida, afirma que el sistema, tant abans del Víncl com incorporant la Doctrina del Víncl, roman idealista.

14. MATHIEU, V. *Leibniz e Des Bosses (1706-1716)*. Università de Torino. Torino, 1960.

15. Si això contribueix a mostrar la filosofia de Leibniz, en lloc de com un sistema ben ordenat encara que abstracte, com «uno strumento d'eccezionale efficacia per mettere a nudo

presenta amb la noció del Vincle substancial és el problema de l'organisme.¹⁶ El Vinculum Substantiale apareixerà en les cartes com el lligam que ha de permetre unir la Mònada Dominant amb el cos orgànic. El material no és res més que un agregat, però si s'ha de substancialitzar el cos necessitem un principi unitari que faci de l'agregat un ésser viu (un organisme). Així, les Substàncies Corpòries seran compostes però seran substàncies perquè tindran un principi organitzatiu (que els atorga una mònada). El Vinculum haurà d'unir, per una banda, la Mònada Dominant al propi organisme i, per l'altra, els elements d'aquest organisme entre si; d'aquesta manera tindrem un «unum per se». Per tant, Mathieu considera que preguntar per la possibilitat del Vincle en la filosofia de Leibniz equival a demanar-se si hi ha lloc o no per a la noció d'organisme com d'una realitat independent.

La valoració de Mathieu és complexa, ja que, segons ell, Leibniz no dóna (ni pot donar, des dels punts de partida del seu sistema) una doctrina del Vincle acabada; és a dir, no trobem una formulació clara i coherent de quin és el paper que aquest vincle té encomanat (encara que en un sentit sigui clar què hauria de possibilitar) i perquè el sistema leibnizià té diferents nivells que romanen aliens entre si. És per això que ens trobem que la mònada i el fenomen són a llocs distints, però tan distints que són insalutables l'un des de l'altre; no hi ha, doncs, possibilitat de trànsit. Es tracta de tres «graus» d'existència del món (el conjunt dels possibles en tant que possibles, les mònades —els possibles en tant que existents— i els agregats —seu de l'organisme), amb relacions ideals, relacions de correspondència però mai de vertadera comunicació; no hi ha passatge possible d'un nivell a l'altre, només podem trobar duplicació.¹⁷

Aquesta interpretació força a pensar la clausura de la mònada com l'element problematitzador de la discussió sobre els organismes. Aquest ha de superar la fissura entre l'àmbit físic i el metafísic i la hipòtesi del Vinculum sembla que ofereixi a Leibniz la possibilitat d'apropament (o de pont) entre fenòmens i mònades, la possibilitat de vèncer la ruptura, ja que sense Vincle substancial el filòsof no pot assignar naturalment un cos de matèria segona a les mònades. Però la hipòtesi de Mathieu encara és més arriscada perquè pensa que no només és necessari, aquest vincle, per a parlar de la substancialització dels cossos, sinó que només amb ell (encara que sigui problemàtic per l'interpret admetre'l) els fenòmens poden ser «fenòmens ben fundats» tal com Leibniz sempre havia pretès. Això vol dir, doncs, que si es treu el vinculum només hi ha fenòmens que no estan «lligats» a les mònades (i que, per això, no estan «ben fundats»).

La interpretació de Mathieu conclou senyalant que el Vincle surt en aquesta Correspondència amb Des Bosses, on Leibniz per primer cop tracta amb interès la relació mònada-cos, perquè ha vist que el sistema té un forat, però Leibniz no pretén omplir-lo amb aquest Vinculum sinó eludir el problema. Per tant, aquesta interpretació entén que el Vincle Substancial no és un intent per a resoldre la qüestió sinó un assaig de defugir-la, ja que

la difficoltà di capire lo stesso reale, nessuno, penso, riterrà che la filosofia di Leibniz venga perciò a scapitarne». Op. cit. pàg. 14.

16. Op. cit. pàg. 38.

17. Hi ha duplicació (en els nivells) perquè la diferència entre ells no pot ser per llur contingut, és de nivell metafísic i només l'«exigència» en pot donar raó.

per a solucionar el problema indicat caldria renunciar a la clausura de la mònada, és a dir: li hagués estat necessari conjuminar el «ser un món» de les mònades amb el poder entrar en relació «real» les unes amb les altres.

Segons el nostre intèrpret, al final escau al sistema el «monadisme» i, per tant, la hipòtesi dels cossos com a mers fenòmens, però el mateix Mathieu considera que així la incoherència del monadisme s'ha evidenciat.

L'anàlisi de Mathieu conclou amb una visió de la Doctrina del Vinculum un xic reductiva. Per a aquest comentador, el vincle apareix per a relligar les mònades (donada la seva incapacitat essencial) amb l'extensió. Al nostre entendre, centrant-se en la funció de fonamentar l'extensió, Mathieu descuida el rol del Vincle de conferir unitat a la pluralitat de les mònades. De totes maneres, la interpretació de Mathieu situa molt bé els problemes que la Correspondència fa emergir en el si del mateix sistema de Leibniz. Considerem, però, que col·loca molt aviat la conscienciació del filòsof o, millor, la temptativa de fugida davant del problema que la substància composta assenyala. És a dir, en primer lloc, nosaltres pensem que Leibniz va progressivament adonant-se del forat que hi ha en el sistema monadològic per pensar l'organisme; segon, quan Leibniz n'és conscient, vol realment solucionar-ho i, en aquest sentit proposa (o pensa) la teoria del Vinculum Substantiale. És cert que Leibniz no ho aconsegueix, que el Vincle no pot fer allò que la mònada impedeix, però la Correspondència no permet argumentar que Leibniz pensi el Vincle, des de l'inici, per tal d'amagar la dificultat. Certament, perquè Leibniz no renuncia a la clausura de la mònada, el Vinculum Substantiale és insuficient i no permet allò que el filòsof voldria, però, tanmateix, ell ho ha intentat.¹⁸

3. *El punt de partida per a valorar la correspondència*

Donada la recepció històrica que han tingut les cartes, considerem que és important pronunciar-se davant l'acusació que s'ha fet a Leibniz de no ser sincer quan discuteix amb Des Bosses. Evidentment, una consideració com aquesta no és fàcil de discutir si no se'ns diu on són els indicis que assenyalen aquesta insinceritat i el cert és que resulta difícil trobar en alguns dels textos que mencionen la Correspondència raons que fonamentin aquell judici. Certament, com hem dit, se senyala sovint que el motiu pel qual es nega credibilitat a l'Epistolari, és l'aparició de la doctrina del Vincle Substantial, perquè és considerada estranya al pensament leibnizià, «estranyesa» que esdevé recalcitrant si, a més, s'interpreta la Doctrina des del dogma catòlic de la Transsubstanciació. El que farem aquí és procedir a valorar l'actitud del filòsof sense atendre a la pressumpta contradicció que el Vincle Substantial representaria per al monadisme;¹⁹ ens fixarem, doncs, utilitzant la terminologia de Blondel, en les raons «alienes al sistema» per a dubtar del valor de les cartes.²⁰

18. No és ara el moment, ni és l'objectiu d'aquest article, de presentar la nostra interpretació de l'Epistolari, en tot cas es pot trobar a *La Correspondència entre Leibniz i Des Bosses (1706-1716)*. Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, abril de 1993.

19. La nostra intenció ara no és discernir la possibilitat d'un Vincle Substantial en el sistema de Leibniz, qüestió tractada en l'estudi de les cartes que fem en el treball abans esmentat.

20. L'argumentació de Blondel a DVS (Cap. 1, pàg. 7-22), és fonamental. Tanmateix, en els propers paràgrafs afegirem altres raons a les allí esmerçades.

D'entre les causes indicades de la insinceritat de Leibniz en la Correspondència i, concretament, contra la teoria del *Vinculum Substantiale*,²¹ la que se sent més sovint ateny el desig constant de Leibniz de ser agradós als catòlics. També hi ha alguns intèrprets²² que consideren que allò pretès per Leibniz en aquesta Correspondència amb Des Bosses, és tenir bones relacions amb un orde tan important com era la Companyia de Jesús, ja que podia ser-li útil per a la seva projecció pública i per als seus propòsits ecumènics.

Encara que una lectura atenta de l'Epistolari allunya qualsevol dubte respecte a l'interès real de Leibniz per la conversa amb Des Bosses, la situació o el moment de l'intercanvi de cartes permeten fer una sèrie d'observacions que són d'interès per situar la Correspondència. En aquest sentit, si bé totes aquelles crítiques poden tenir com a base la importància de Leibniz en l'ambient polític i diplomàtic del seu temps, cal tenir una mica de cura a l'hora de valorar la situació del filòsof quan es carteja amb Des Bosses. En primer lloc, la Correspondència comença l'any 1706 i s'acaba el 1716, és a dir, coincideix amb els deu darrers anys de la vida de Leibniz, període caracteritzat, des del punt de vista de la biografia del filòsof, pel progressiu abandonament dels seus aliats en les corts europees, per l'escàs ressò que a poc a poc anirà tenint en la vida pública i política, temps que acaba sent d'anonimat en una biblioteca.

Certament, no s'ha d'oblidar que el treball per a la reunió de l'Església (per a la unió de les diferents sectes protestants i, també, per a la conciliació de la religió reformada amb el catolicisme) fou una tasca important per a Leibniz, una tasca que podia tenir conseqüències per a la vida espiritual d'Europa. Leibniz es mostrà sempre preocupat per la dissolució de l'anomenada «unitat moral»²³ que la ruptura dels cristians comportava i, encara que trobem que aquestes consideracions superen el sentit polític del filòsof, no per això s'ha de minimitzar que el seu interès per l'ecumenisme obeeixi tant a motius religiosos com a raons polítiques²⁴ (si és que ambdues coses es poden, des d'una perspectiva històrica, diferenciar). Tanmateix, però, aquests projectes de reunió d'esglésies cristianes en els quals Leibniz havia participat activament i que formaven part de projectes polítics d'unificació (i de projectes filosòfics potser més ambiciosos), anaven essent paulatinament abandonats i, en cert sentit, formaven ja part del passat recent; cada vegada es treballava diplomàticament menys per a la reunificació de l'Església a Europa, els temps eren uns altres, les ambicions també.²⁵ L'ambient intel·lectual no exigia, doncs, el treball irènic i el fracàs de

21. Vegeu especialment les crítiques contra la Doctrina de: A. LEMOINE *Quid sit materia apud Leibnitium?*, E. BOUTROUX «Notice sur la vie et la philosophie de Leibnitz». Prefaci a la *Monadologie*, CH. SECRETAN *La philosophie de Leibniz*.

22. LACHELIER, H. *Monadologie* (pàg. 8 i 24).

23. HAZARD, P. *La crisis de la conciencia europea. 1680-1715*, pàg. 201.

24. Respecte a la primacia dels motius religiosos i dels motius polítics, E. NAERT, a *La pensée politique de Leibniz*, ens diu: «D'une part, il est incontestable que l'union des Eglises apparaît au philosophe de l'Harmonie comme un bien désirable en lui-même. Mais, d'autre part, il est non moins évident que la suppression des schismes lui semble la condition nécessaire de l'unification et de la prospérité de l'Allemagne. Pour le bien de l'Empire, il est indispensable qu'une tolérance mutuelle dissipe les animosités religieuses. Une confédération politique des souverains protestants pour sauvegarder leurs intérêts communs est impossible tant que durera l'exacerbation causée par les controverses religieuses».

25. Per a seguir l'evolució d'aquesta progressiva solitud de Leibniz, vegeu el darrer capítol.

la unió entre catòlics i protestants era un fet consumat;²⁶ l'esfera de preocupacions leibnizianes va haver d'esdevenir una mica més estreta, més íntima.

Per aquesta mateixa raó, la cada vegada menor ressonància pública del filòsof, és coherent pensar que Des Bosses no podia sentir-se interessat a convertir-lo, com si això pogués encara servir de suport al catolicisme. Evidentment, Leibniz ja no és un pilar que pugui interessar cap causa: per a què la conversió d'un personatge que a poc a poc es veu arraonat des del propi bàndol?, a part de la progressiva dissolució (político-religiosa) d'aquesta «causa». A més a més, és sabut que Leibniz sempre va demostrar no confondre «conciliació» amb «conversió».

Tampoc no resulta versemblant que ara el nostre filòsof volgués atreure's, en particular, el favor dels jesuïtes. Per un banda no ens sembla conseqüent amb aquestes intencions que demani, com ho fa, a Des Bosses silenci o discreció respecte al contingut de la Correspondència. També juga en contra d'aquesta hipòtesi el fet que Des Bosses sigui un membre poc significatiu en l'orde; efectivament, és un home relativament jove, no té càrrecs polítics, és desconegut, en definitiva: no sembla un personatge, pensant «estratègicament», amb qui Leibniz hagués de perdre el temps si el que volia era guanyar-se la confiança de la Companyia.

Si hi ha alguna cosa que ens és permès de copsar de la personalitat de Leibniz, tant en aquestes cartes com en les altres correspondències mantingudes al llarg de la seva vida, és que no se'l pot considerar un corresponental fàcil. No ho és en el sentit que esgota la discussió sempre (o fins on l'altre li ho permet); no ho és tampoc, malgrat la seva fama de «conciliador», perquè no tolera que l'altre es mostri poc comprensiu del seu sistema o que demostrï no atendre a les «bones» raons. Tampoc no és un corresponental dúctil si ens fixem en el fet que el seu projecte filosòfic (que a vegades anomena «*philosophia perennis*») no és un projecte «tolerant» (si és encertat utilitzar el mot) que permet el desacord o la discussió des de llocs distints, sinó un intent de mostrar que es pensa el mateix (de la mateixa manera) encara que no ho sembli a primera vista. Finalment, no devia ser senzill relacionar-se amb ell perquè la humilitat intel·lectual no era el seu fort.

Considerem, doncs, que si Leibniz discuteix amb Des Bosses és perquè el considera capaç, perquè val la pena discutir la seva filosofia amb un home com Des Bosses i, gairebé sense voler-ho, es trobarà abocat cap a un dels temes fonamentals del seu sistema: la noció de substància. Des d'aquesta perspectiva, doncs, i com el text en si mateix justifica, el misteri eucarístic serà un episodi exemplar per a la discussió, no de caràcter teològic, entre

tol de la primera part del llibre de Belaval *Leibniz. Initiation à sa philosophie* (pàg. 179-194). També, AITON, E.J. *Leibniz. Una biografia* (Capítols 9 i 10, pàg. 358-469).

Recordem, només, unes dades interessants en aquest sentit: des del 1700 no hi massa possibilitats de reunir l'església luterana i la calvinista i al 1707 la ruptura del costat dels protestants és ja definitiva. El 1701 s'acaba definitivament el famós dial·leg entre Leibniz i Bossuet; així, doncs, la possibilitat d'una reunió de tots els cristians esdevé impossible. Per altra banda, amb la mort de la reina Sofia Carlota (1705), Leibniz perd un dels pilars que sostenen la seva —diríem— vida política. Amb la mort, el 1714, de la princesa Sofia, Leibniz està definitivament sol.

26. Un altre article interessant per aquesta temàtica, és el de J. Le Brun, «Bossuet devant Leibniz», a *Leibniz. Aspects de l'homme et de l'oeuvre* (pàg. 79-96).

els dos corresponsals. El final de la Correspondència té un cert regust amarg, com també el final de la vida de Leibniz: dubtes sobre el sistema i solitud en l'hora de la mort d'un dels homes que, durant part de la seva joventut i maduresa, havia estat festejat per les corts més importants d'Europa.

Considerem que Leibniz és «sincer» en les cartes a Des Bosses en la mesura que aquest adjectiu pot tenir sentit: no hi ha pressions alienes que el facin parlar d'una cosa o d'una altra o d'una determinada manera. És a dir, s'escriu amb Des Bosses perquè és un amic amb qui li agrada i interessa, fins al final, la comunicació filosòfica, i segurament perquè —com diu Gerhard²⁷— necessita rebre estímuls per a la recerca filosòfica en aquests moments en què resta sol. Però Leibniz és un filòsof difícil de llegir o, millor, de pensar; hi ha certa ambigüitat que forma part de la seva manera d'explicar-se (si es comparen els diferents textos); la seva obra és suficientment complexa com per a permetre més d'una interpretació;²⁸ hi ha moments en què el lector se sent perdut perquè el seu «mode de pensar» s'amaga o juga a enganyar-nos. Tot això és present en les cartes a Des Bosses i no és una qüestió de falta de sinceritat, sinó de quelcom que recorre totes les seves correspondències i, també, obres tan importants com *La Monadologie*, els *Nouveaux Essais sur l'entendement* i els *Essais de Théodicée*.

27. G.II, 287.

28. Així ho mostren, entre altres, les diferents interpretacions del sistema fetes per: E. CASIRER *Leibniz' System in seinen wissenschaftlichen Grundlagen*, L. COUTURAT *La logique de Leibniz d'après des documents inédits*, M. GUEROULT *Leibniz. Dynamique et Métaphysique* i M. SERRES *Le Systeme de Leibniz et ses modèles mathématiques*.